

PAUL VAN AKEN
 «Niemand te hoog. Humanisme, vrijzinnigheid en
 Vlaamse literatuur»
 Brussel, VUB-Press, 1995, 287 p., ind.

Het mysterieuze motto voor dit boek ontleent de auteur aan de humanist Dirk Coornhert die in zijn *Zedekunst* van 1585 al filosofeerde over «de middelen om tot grondige kennis te komen van de mens zelf. Deze zaken gaan niemand te hoog». Het is in deze humanistische traditie van (zelf)onderzoek in een periode van groeiend ideologisch fundamentalisme dat de auteur zijn bloemlezing wil situeren. Het grootste deel van het boek bestaat inderdaad uit een keuze van proza en poëzie van Vlaamse auteurs, gepubliceerd na de Tweede Wereldoorlog. Die keuze is gebeurd in functie van het voorkomen van thema's die als humanistisch of vrijzinnig kunnen bestempeld worden. De

bloemlezing zelf wordt voorafgegaan door een historisch-thematisch overzicht van de Vlaamse literatuur na 1945 in voornoemde context.

Uiteraard stelt men zich daarbij de vraag welke criteria de auteur gebruikt om «humanistische» en «vrijzinnige» literatuur te detecteren. Het boek begint dan ook met een theoretische vraag waarin hij het betekenisveld van beide termen verkent. Hij besluit dat de humanist iemand is die «het bestaan voortdurend in vraag stelt en dit met het oog op een kwalitatieve verbetering van zijn eigen lot»; diens denken wordt dus «vrijzinnig», werkt bevrijdend en ruimt taboes voor een vrije menswaardige gemeenschap uit de weg (p. 52). Vandaar trouwens dat de «antiklerikale» Walschap evengoed wordt opgenomen als de «congenitale vrijzinnige» Piet Van Aken.

Het beschouwend gedeelte van het boek vormt als dusdanig een lezenswaardig stuk over de filosofisch-ideologische betekenis van humanisme en vrijzinnigheid. Maar in dit werk dat toch de letteren als focus heeft en ondanks het relatieve van «goede» of «slechte» literatuur, ontbreekt m.i. een esthetisch-kwalitatieve dimensie. Een filosofisch-ideologisch «correcte» inhoud alleen, kan geen criterium zijn voor opname in een bundel als deze. Ik griezels dus als ik versregels lees als «zijn kennis werd in stille eenvoud/en zonder hulp van boeken opgevuld./Hij studeerde simpelweg voor mens./Doctor Honoris Causa Humana», in een overigens sympathiek gedicht over een mongoolse jongen (p. 261).

Dat neemt niet weg dat de historische inleiding van van Aken enkele originele invalshoeken verschaft voor een inhoudelijk analyserooster voor de naoorlogse literatuur in Vlaanderen. Hij ziet een zestal thema's. De «getuigenissen» staan voor het direct getuigenis afleggen van vrijzinnigheid en humanistisch gedachtengoed. Lampo en Roger Van de Velde worden hier aangehaald. Maar tekenend lijkt mij een citaat van Hugo Raes, dat hier in extenso volgt: «Wij zaten allemaal met onszelf in de knoop, en ons eerste doel was dus met onszelf in het reine te komen. En dat was in die sombere tijd kort na de oorlog toch niet zo eenvoudig. De jaren 50 waren immers jaren van werkloosheid, van crisis, van koude oorlog. Een schrale, donkere tijd, vol deprimerende psychosen dus. En wij kwamen uit de oorlog, toch wel een frustrerend iets voor onze generatie, die de oorlog precies had doorgemaakt tijdens de jaren waarin men het gevoeligst is, nog angstig en onzeker. Wij zaten allemaal boordevol problemen en moeilijkheden en complexen en ik geloof niet dat ik alleen voor mezelf spreek als ik zeg dat we er lang hebben moeten over doen eer we die te boven kwamen» (p. 59).

Aansluitend op deze en andere «getuigenissen» onderscheidt de auteur poëzie en proza dat onder de noemer «bespiegelingen» thuishoort, m.a.w. reflecties over de eigen levensovertuiging (Raymond Herremans, Richard Minne). «Zoektochten» dan weer, houdt verband met «de poging van de scheppende mens de eenheid in zichzelf en in de wereld om hem heen te vinden» (p. 67). Hier situeert de auteur

Elsschot e.a. Geromanceerde «kronieken» zijn het terrein van bv. Raymond Brulez en Marnix Gijsen.

«Donderkoppen», naar de titel van een roman van Julien Kuypers, betreft de literaire productie die in het teken staat van de Tweede Wereldoorlog, niet alleen als concrete gebeurtenis, maar ook als «tijdloos abstract gegeven» (p. 76). De auteur plaatst hier naast Boon en Lampo enkele relatief minder bekende auteurs. Anderzijds komt Ivo Michiels hier niet voor. Is deze geen «humanist»? Nogmaals, de keuze-criteria van van Aken zijn voor discussie vatbaar.

Opvallend is dat in de laatste categorie «rood en zwart», over de sociaal geëngageerde roman of poëzie, het grootste aantal Vlaamse «vrijzinnige» auteurs gesitueerd wordt. We vinden er Mussche en Boon terug, Piet van Aken en Bart Popelier, Van Vliet en van den Breemt, Claus en de Wispelaere.

Na dit overzicht volgt dan de eigenlijke bloemlezing die het theoretisch deel moet illustreren. Zo blijft de lezer «niet op zijn honger» (p. 7), zoals de auteur stelt. Toch was de mijne na afloop niet helemaal gestild. Naast enkele hierboven aangehaalde bedenkingen, hangt dit ook samen met een formeel aspect. De koppeling van essay en bloemlezing is m.i. geen erg gelukkige formule. Toch heeft dit boek de verdienste een serieuze aanzet te zijn voor een studie van het thema humanisme en literatuur in Vlaanderen.

Dirk Martin